

KRÓNIKA

BURÁNY NÁNDOR

TÍZÉVES AZ ÚJVIDÉKI MAGYAR TANSZÉK. Ebből az alkalomból a *Magyar Szó* munkatársa elbeszélgetett dr. Penavin Olga tanszékvezető tanárral, aki az elmúlt évtized tapasztalatainak összegezése után a soron következő feladatokat ekképpen határozza meg:

„A Tanszék feladatairól szólva okvetlenül meg kell említenünk a magyar nyelvi és irodalmi műveltség gondozását, az irodalmi tevékenység felmérését, bátor, új szemléletű újraértékelését, ugyanakkor a közösség és a szükségletek kívánta feladatok — a sajtó, rádió, tévé, színház nyelvével való törődés, a nyelvmuvelés, fordítószolgálat, szótárak készítése, könyvtárosok képzése — teljesítése meg a délszláv kapcsolatok vizsgálata is a mi hatáskörünkbe tartozik, mindezt csak mi végezhettük el, mert elsősorban ránk vonatkozik, s nem a magyarországiakra. De feladatunk a hungarológiai kutatások végzése, a szaktudományok ápolása is. Az eredmények már megmutatják, hogy ezeket a feladatokat a magunkévá tettük, és teljes erőnkkel ügyekezünk megfelelni a kívánalmaknak. Tehát nekünk jóval többet kell dolgoznunk, mint más tanszéknek. A kulturális feladatokból nekünk több jutott. Kapcsolataink pedig a nemzetközi affimálódást segítik elő.”

A távlatokról szólva a tanárnő ezeket mondta:

„Távlattervünkbe tartozik újságírók, könyvtárosok képzése, a rektorátus helyzetének rendezése s a harmadik fokozati oktatás bevezetése. Az utóbbi a továbbtanulás szempontjából szükséges. Ennek érdekében azonban nagy kádergondokat kell megoldanunk. A kar tanácsa már jóváhagyta a lingvisztikai ág megnyitását a harmadik fokozaton, de káderhiány miatt a szegedi egyetemmel együttműködve lehet csak erről szó. A Tanszéken jelenleg egy rendes, három rendkívüli minőségben dolgozó tanár, négy asszisztens és három külső munkatárs tanít.”

Voltak, akik tíz évvel ezelőtt, a Tanszék megalapításakor attól féltek, hogy majd nagyon gyorsan fölöslegessé válik, egyszerűen azért, mert nem lesz szükség a katedráról évről évre kikerülő sok magyar szakosra. Az eddigi tapasztalatok, s az imént felsorolt jelentős feladatok bizonyítják, hogy nem volt igazuk az aggodalmaskodóknak.

Ezt bizonyítja, s a feladatok végzéséhez is talán kellő biztatást jelent, hogy az idén harminchét elsőéves iratkozott be. Az elmúlt évtized folyamán egy évben sem voltak ennyien.

*

MIROSLAV KRLEŽA a belgrádi *Politikán*ak adott interjújában az alkotószabadság kérdéseivel is foglalkozik. Nyilatkozata eseménynek számít, s nemcsak azért, mert már régen olvashattunk tőle, de mondanivalójánál fogva is.

A művészet — mondja — évszázadról évszázadra valamilyen tilos demarkációkon keresztül halad, fenyegető paragrafusok kíséretében, amelyeknek az a célja, hogy védjék a törvényhozó telkintélyét, ezek ugyanis meg vannak győződve arról, hogy a művészet egy igen gyanús és veszélyes eredetű jelenség. Időről időre jelentkezők ezért elcsodálkozott analógiák. Az illedelmes moralista nevelés nevében a múlt évszázadok művészetének szemérmesen és mindenekfölött ájtatosan kellett viselkednie, színelnie kellett, hogy töredelmesen és őszintén hisz; hasonló módon, az egzakt tudományos méltóság nevében, a szemünk előtt tiltották meg neki, hogy vallásosan nem írhat többé, nemhogy az istenhez imádkozhatna, ha mindjárt Reiner Maria Rilke tercínáinak mintájára tenné is azt (noha mindezek a konverziók átgondolt és ártatlan literáris komédiák). Ahogy a művészet valaha köteles volt az Istenséget szolgálni, akárcsak a legrejtettebb alattomos materialista gondolat nélkül is, ugyanígy rendelték el neki, hogy — ha egyáltalán hirdetni akar valamilyen világnézetet, vagy bölcselkedni akar, ha mindjárt a legártatlanabb módon is — hinni kell az objektív valóság szubjektív tükrözésének abszolút igazságában, és be kell lépnie a szocialista-realisták zárt soraiba.

A kategorikus imperatívusok evangélikus tisztaságától áthatva, a költészet a rég múlt időkben, újra és újra megkockáztatta, hogy a test titkaiba tévelyedjen, kihíva az istenek haragját, a kulisszák mögött, titokban mégis vétkezett; a „lélek mérnökei” energikusan rákényszerítették, hogy elvileg heteroszexuális és monogám legyen, nagyszerűen emberefeletti, márványhideg mindenféle züllöttség iránt, vérgözen kérlelhetetlen bármilyen bűn iránt, hogy fenntartás nélkül dicsőítse például az olyan témákat, mint a hősi halál a harcmezőn. Dulce et decorum... Íme, e szerint a régi kánon szerint kellett, például, új, forradalmi műveket írni!

Érdekesek az interjú befejező részei is:

Amikor először hallottam az ágyúk döngését — írja — (amely az én kicsinységemet is megrövidíthette volna egy fejjel), én is fellázdám, méltatlanulkodva a téves feltevés fölött, hogy minden rosszat az ágyúk okoznak. Mía, az út végén, ez ötvenéves háború közepette, világos előtttem, hogy az ágyúk, akár a karcinómák, csak bizonyítékai mindannak a nyomorúságosan embernek bennünk és körülöttünk. Ez azonban nem jelenti a pogány félelem legyőzésére irányuló dactól és akarattól való aposztáziát. Abból a felismerésből született rezignált bölcsesség ez, amely szerint az ész nem hajlamos többé arra, hogy az élet félelmét kizárólag az elavult és fejetlen társadalmi körülmények elnyűtségével magyarázza.

De végül az üzenet:

Harcolni az emberi tudat bestialitásának negatív jelenségei ellen igen gyakran kilátástalan, demoralizálhatja az embert, s éveken át tart. Az irodalom azonban nem vonta be a lobogóit, s mindenkellenére sem adta meg magát a bestialitásnak és butaságnak.

(Valaki most azt mondhatná: szavak, nagy szavak. Sokszor hallunk elpuffogatott frázisokat. De a fentieknek a gondolati fedezetet, a hiteliséget, az „út végére” ért író műve szolgáltatja.)

A KOLOZSVÁRI KORUNK idei 8. száma felteszi a kérdést: Mi vár a nyelvészeinkre? Erre tulajdonképpen abból az alkalomból került sor, hogy felvetődött a javaslat, hogy „a romániai nemzetiségek múltját és jelenét számon tartó tudományos központ létesüljön”.

A cikk előbb összegezi a romániai magyar nyelvtudomány eredményeit: „... a magyar nyelvészek befejezték a romániai magyar nyelvjárások atlaszának gyűjtőmunkáját, és sajtókészen áll a moldvai csángó nyelvjárás atlasza. Az elmúlt 25 év alatt nyelvjárás monográfiák is készültek, szaktanulmányok egész sora gazdagította a tudományos irodalmat. A lexikológia és lexikográfia termését nemcsak a román—magyar nagyszótár, valamint a román—magyar és magyar—román közép- és zsebszótárak jelzik, hanem a nyelvjárás, szakmai szójegyzékek, szószármaztatások is. Ide sorolandók a hely- és személynév-tanulmányok és adalékok... Örvendetes, hogy a román nyelv magyar elemeinek vizsgálata után immár befejezéshez közeledik a magyar nyelvet ért román nyelvi hatás teljes igényű feldolgozása.”

Majd a feladatakról:

„Feladataink között első helyen a nyelvtörténet számára rendkívül értékes ama corpus munkálatainak előmozdítását említjük, melynek roppant gazdag anyagát az erdélyi levéltárakból több évtized alatt Szabó T. Attila gyűjtötte össze.

Tekintettel a nyelvnek a gondolkozásban betöltött fontos szerepére, a nyelvben viszont a szavaknak mint alapanyagnak a mikéntjére, a lexikológiai és lexikográfiai kutatások intenzívebb tételét is elengedhetlenül szükségesnek tartjuk. Sokirányú itt a teendő, s a tájszótáraktól a modern ipari és agrotechnikában, a tudományművelésben nélkülözhetetlen több nyelvű szótárakig a legkülönbözőbb műfajokra gondolunk. A lexikológia és lexikográfia a jelentés-tan (szemantika) szövevényes, igen nagy nyelvészeti és általános műveltséget igénylő világába vezet el. Úgy érezzük, hogy különösen a modern szemantikai módszerek alkalmazásával vagyunk még adósak. A szemantikai folyamatok rekonstrukciója nemcsak a szófejtés, az etimológia szempontjából fontos, hanem egyes eredményeit népszerűsítve a közművelődés nagy hatásfokú eszköze is lehet.

A nagy gazdasági és társadalmi átalakulások folytán nyelvészeink azonnali feladatai sorába kell felvenni a helynevek, különösen a mikrotoponímiát képező dűlőnevek összegyűjtését... Ezek a helynevek ugyanis, alkárosak a nyelvjárás sajátosságok, gyorsan fejlődő társadalomban természetesen eltűnnek.

A mai magyar irodalmi nyelv elemzése, fejlődési tendenciáinak feltárása, az analitikus és szintetikus nyelvi megoldások arányának hírközlő és stílisztikai értéke megannyi megoldásra váró feladat nyelvészeink számára, mint ahogyan a nyelvművelés változatosabbá tétele, a szép beszédre, a helyes magyar kiejtésre, a tökéletes mondatszerkesztésre, a szavak szabatos használatára való nevelés is további feladatunk marad. Hatékony lenne a nyelvészek és írók együttműködése, s ebbe a munkakörbe kell szorosabban bevonnunk színművészeinket, dramaturg-jainkat is.

(Eredmények, feladatok, lehetőségek. Talán a még szorosabb együttműködésre is.)

*

NAPONTA NYOLCEZER látogató a Lenin Könyvtárban — ezt a címet adta a *Die Welt der Literatur* című nyugatnémet irodalmi újság a moszkvai Lenin Könyvtárról készített riportjának. Ez az első frás a lap most induló sorozatából, amelyben a világ legjelentősebb könyvgyűjteményeit fogják bemutatni.

Megtudjuk a riportból, hogy noha Moszkva alig száz évvel ezelőtt, 1862-ben kapta az első közkönyvtárat, s a Lenin Könyvtár máris a legnagyobb a világon, nem kevesebb mint huszonötmillió kötet könyvet,

folyóiratot és más különféle nyomtatványt tartalmaz. A hozzá hasonló nagy könyvtárak közül ez a legfiatalabb. A könyvtár fő feladatának tartja, Leninnek a nép képzéséről kifejtett nézeteivel összhangban, hogy óriási könyvtárát díjmentesen az olvasók mind szélesebb rétegeinek a rendelkezésére bocsássa. Ezenkívül, vezető szerepet játszik még a Szovjetunió mintegy 400 000 könyvtárának egységes elvek szerinti berendezésében is.

Noha az évek folyamán az eredeti könyvtárépületet már többször bővítették, a mostani helyiségeket is igen szűkösen tartják. A 25 000 000 könyv, folyóirat, kézirat s más anyag elhelyezésére 400 kilométer hosszú könyvespolcra van szükség. S ehhez évente még újabb tíz kilométer szükséges.

Leggazdagabb a könyvtár orosz része, itt 2,5 millió cím található. Ezek közül sok több példányban, a legkeresettebbekből 15 is az olvasók rendelkezésére áll. Külön részlegekben van a Szovjetunió területén élő 89 nyelvet beszélő népek irodalma is.

A ritkaságokat őrző termekben összesen 30 000 orosz és ósláv kéziratot őriznek (11—18. századig), de van itt kínai, perzsa, arab s régi görög kézirat is. Természetesen, az újabb irodalmat felölelő részek a leggazdagabbak, s ezek is bővülnek leggyorsabban. Azért természetes ez, mert itt évente egymilliárd könyvet nyomnak, s ebből körülbelül száz ezret vesznek vagy kapnak meg a könyvtárak.

*

SZERBIA NÉHÁNY városában az utóbbi években minden elismerést megérdemlő és a szélesebb közvélemény figyelmét is fölkellető kulturális rendezvényekre kerül sor. A niši a film, az arandelovaci a márvány, a negotini a zene jegyében bonyolódik le, hogy csak ezt a hármat említsük.

Az utóbbi, a negotini „Mokranjčevi dani” megszervezéséhez, mint tudjuk, maga az alig tízezer lakosú, gazdagnak semmiképpen sem mondható kommuna lelkes kulturális munkásai fogtak hozzá. Az alig egy hétig tartó rendezvényen, az idén ősszel, több hangverseny, zenei témájú előadás hangzott el, mint azelőtt egész esztendőn keresztül.

Úgy képzelték el, hogy a nagy zeneszerző szülővárosába meghívják a mai kulturális és tudományos élet kimagasló egyéniségeit, s lehetővé teszik számukra, hogy különféle formákon keresztül (hangverseny, szimpozium, népszerű tudományos előadások, publikációk stb.) ennek a vidéknek a kulturális életét is gazdagítsák. Négy évvel ezelőtt indították meg akciójukat, s az eredmények nem maradtak el. Példát mutatnak. Még hozzá nemcsak eddigi teljesítményeikkel, de a jövőre vonatkozó elképzeléseikkel is.

Úgy gondolják, hogy amit a lelkesedéssel el lehetett érni, amilyen színvonalat ezzel meg lehetett valósítani, azt már elérték. A rendezvény további gazdagításához szükséges a fejlettebb kulturális központok segítségével. A helyi erők azt szeretnék, ha a nagy zeneszerző emlékére rendezett napok ezentúl nemcsak a negotiniak ügye lenne, de köztársasági jelleget kapna. Sietnek azonban hangoztatni, hogy nem pénzt kérnek a köztársaságtól, nem anyagi támogatásra van szükségük, hanem ötletekre, tanácsokra. Tökére az újabb beruházáshoz, de szellemi tökére.

*

AZ ÚJVIDÉKI DNEVNIK több cikkben foglalkozott a Sterija-játékok koncepciója körüli kérdésekkel. A cikkíró kritikus úgy véli, hogy a Jugoszláv Színpadi Játékok mindinkább fizionómia nélküli fesztivállá válik. Ez a fesztivál következetesen tartja magát az elvhez, hogy mai jugoszláv drámaírók műveit mutatja be. Ebből az általános koncepcióból hiányzik az individuális, esztétikai és eszmei definíció. A Játékok széles szárnyai alá odaférnek a legkomolyabb drámák is, melyek szerzői az emberi egzisztencia és erkölcs kérdéseivel foglalkoznak, de az igen triviális bohóckodások is.

A Játékoknak azért ilyen heterogén az eszmei orientációja, mert esztétikai és eszmei koncepciójáról minden évben másik személyiség, másik szelektor gondoskodik. Az a vélemény, hogy ha a fesztiválnak lenne egy művészeti igazgatója, aki a Játékok alapszabályzatával összhangban meghatározott felhatalmazást kapna, ez állandó koncepciót biztosíthatna.

A cikkíró azonban nyomban fölteszi a kérdést: ki legyen a fesztivál művészeti vezetője? Majd elmagyarázza, hogy körülményeink között úgyszólván minden megoldás méltatlankodást vált ki. Egyáltalán nem könnyű feladat kielégíteni a fesztiválról és a színházi életünkről kialakult különféle elképzeléseket és ugyanakkor megőrizni a magas színvonalat is.

Úgy véli továbbá, hogy az egyes szelektorok különféle kritériumai utat nyitnak egy szűkebb koncepció felé. Az ösztönösség pedig veszélyesebb egy fesztiválra, mint bármelyik művészeti igazgató egyéni kritériuma.

Akkor most mi lesz? Válságba jutott a fesztivál? Nem arról van szó. A kérdésekben rejlő igények a fesztivál természetéből következnek, s a Sterija-játékok Főbizottsága egyik ülésén foglalkozni fog velük.

*

TÖBBFÉLEKÉPPEN IS LEHETNE ÉRTÉKELNI azt a vitát, amelyet az újvidéki Moša Pijade Gimnázium kommunisztái folytattak a történelemtanár megválasztása után előállt problémákról. A több mint öt óra hosszú tartó, sokszor meglehetősen szélsőséges véleményeket is felszínre hozó értekezletet a legnagyobb mértékben alighanem a *Magyar Szó*-ban megjelent cikkek váltották ki.

Ebben az iskolában nem először fordul elő, hogy a tanárválasztáskor nem veszik figyelembe, hogy ez területi gimnázium, vagyis egy igazgatás alatt vannak a szerb és a magyar tagozatok, s hogy ez nem jelenti azt, hogy a magyar tagozatokon is lehet szerb nyelven tanítani. Hihetetlen, de úgy tűnik, az eddigi gyakorlatot figyelve arra lehet következtetni, hogy ti. a magyar osztályokban csak magyarul hibátlanul tudó tanár taníthat, úgy tűnik, ez a szempont a legutolsó helyre került.

Annál csodálatosabb pedig ez, mert maguk a pedagógusok, akikről feltételezni lehetne, hogy tudják, mit jelent az anyanyelven való oktatás, mert éppen az ő magatartásuk következtében állt elő a mostani, legenyhébben szólva is különös eset. (Persze, könnyen el lehet képzelni, hogyan reagálnának ezek a tanárok, ha a saját gyerekeik olyan iskolába járnának, ahol három, négy vagy öt tantárgyat nem az anyanyelvükön keletne tanulniuk.)

Sajnos, az említett ülésen sem igen hallottunk olyan tanári felszólalást, amiből a legjobb szándékkal legalább sejteni lehetett volna, hogy ezeknek a tanároknak, ha előbb nem volt, most, az előállt helyzetben talán már van némi érzékük iskolájuk magyar gyerekeik tanulási problémái iránt.

A társadalmi-politikai szervezetek képviselőinek kellett rámutatniuk az elkövetett súlyos mulasztásokra, de néhány tanár még így sem ismerte be a hibát, hanem szembeszállt azzal az egyébként egyedül helyes állásponttal, hogy konkrét esetben a magyar tagozatra való tanár választásánál a legfontosabb szempont a nyelvtudás kell legyen.

Ahelyett, hogy az áldatlan helyzet javításának lehetőségeit firtatták volna, jellemző módon, inkább az esetről tudósító újságíró felelősségét firtatták, nemegyszer gorombán rágalmazva személyét.

Hogy a krónikás ezt az esetet szükségesnek tartotta feljegyezni, az nem a fent elmondottak alapján feltáruuló, talán túl sötétnek is látszó, kép miatt van, hanem azért, mert az értekezleten a társadalmi és politikai szervezetek községi vezetőségeinek képviselői igazán következetesen és határozottan ítélték el ezt a negatív gyakorlatot. Maga az a tény, hogy nemcsak az általános elvek hangoztatásában, de a konkrét esetek megítélésében is ilyen — mondhatjuk így — bátran szállunk szembe a káros álláspontokkal, ez újra és újra erőt ad a KSZ nemzeti egyenjogúsági politikájának megvalósításáért folytatott harcban.